

службова особа затримає підозрюваного, а в подальшому з'ясується, що в діях затриманого відсутній склад злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі, таке затримання вважається незаконним. І це є підставою для дисциплінарної відповідальності працівника міліції [8].

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що деякі положення КПК 2012 року про законне затримання, а також затримання уповноваженою службовою особою є прогресивними. Проте, головною ідеєю є вдосконалення застосування затримання практичними працівниками органів внутрішніх справ, з метою недопущення при його застосуванні права особи на свободу і особисту недоторканність. Також доречною була б пропозиція змінити редакцію ч.1 ст.208 КПК України. Тобто виключити посилення "особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі" замінивши на "особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення".

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 25.05.2012р. // Офіційний вісник України. – 2012. – №37. – ст. 11.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 23.07.1996. – № 30. – ст. 141.
3. Загальна декларація прав людини // Міжнародні договори України. – К., 1992.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Сорока С.О. Процесуальний порядок затримання/ С. О. Сорока // Митна справа. – 2012. – № 3, ч. 2, кн.1.
6. Про затвердження Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину: Указ Президії Верховної Ради СРСР від 13 липня 1976 року № 4203–ІХ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // Верховна Рада України. Офіційний сайт.
7. Меживой В.П. Актуальні питання затримання осіб за новим КПК України 2013 р. / В. П. Меживой // Юридичний вісник України. – 2013. – №23.

УДК 347.426.6

ДЕРЖАВНИЙ ІНТЕРЕС І ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З СУБ'ЄКТИВНИМ ПРАВОМ

О. С. Діденко, В. А. Малига

Резюме. В даному дослідженні аналізуються основні теоретико-правові підходи щодо правової природи державного інтересу, а також проводиться співвідношення понять «державний інтерес» та «суб'єктивне право» шляхом визначення їх спільних та відмінних ознак.

Ключові слова: державний інтерес, охоронюваний законом інтерес, суб'єктивне право.

Вступ. У сучасний період все активніше використовується термін «державний інтерес». Державні інтереси передбачені у національному законодавстві, наприклад, у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. «Про затвердження складу осіб, уповноважених представляти інтереси держави у правліннях та наглядових радах фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України» [1], Рішенні Конституційного Суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99 (у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) [2] тощо. Але за наявності цих актів відсутня дефініція державного інтересу на законодавчому рівні. Також, слід зазначити, що не має єдиного підходу до розуміння інтересів держави і що конкретно входить до цього

поняття, що в свою чергу, ускладнює ситуацію, адже відповідно до Постанови Верховного суду України від 11 жовтня 2005 року не в кожному спорі можуть бути порушені інтереси держави [3].

Актуальність. Законодавець функцію представництва інтересів держави в суді у випадках, визначених законом, закріпив за органами прокуратури (п. 2 ст. 121 Конституції України) [4], але законодавець не розкрив змісту цієї конституційної функції. Це зумовило ряд проблем теоретичного та практичного характеру, серед яких досить актуальною є проблема представництва державних інтересів, яка в науковій літературі досліджена поки що недостатньо.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання охоронюваного законом інтересу досліджували правознавці різних поколінь, починаючи з родоначальника Рудольфа Ієринга, який є засновником теорії інтересів, а також Гукасян Р. Е., Малько О. В., Субочев В. В., Руденко М. М., Тесленко А. М., Вінник О. М. та інші. Проте питання співвідношення «державних інтересів» та «суб'єктивних прав» залишається і досі відкритим та дискусійним як для теоретиків, так і для практиків.

Відповідно до пункту 3.1. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004 у справі щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) етимологічний зміст слова "інтерес" включає:

а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення;

б) вагу; значення;

в) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийось думок і турбот;

г) прагнення, потреби;

д) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийось прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск.

У загально-соціологічному значенні категорія "інтерес" розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує.

В юридичних актах термін "інтерес", враховуючи його як етимологічне, так і загально-соціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами.

Правову позицію Голови Верховної Ради України викладено у його власних поясненнях, надісланих до Конституційного Суду України, та у виступах представників Верховної Ради України. Така позиція ґрунтується на тому, що практична необхідність в офіційному тлумаченні терміна "охоронюваний законом інтерес" є очевидною. Голова Верховної Ради України акцентує увагу на етимологічному значенні поняття "інтерес", правовому змісті похідного від нього терміна "законний інтерес", відмінності останнього від суб'єктивного права і на цій підставі робить висновок про те, що "поняття "охоронюваний законом інтерес" у частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу України вживається у розумінні прагнення, потреби, вигоди особи, задоволення яких передбачено або безпосередньо впливає з положень закону".

Дещо іншої правової позиції дотримується Комітет Верховної Ради України з питань правової політики. У його поясненнях Конституційному суду України стверджується, що законодавець дійсно не надав поняттю «охоронюваний законом інтерес» юридично-змістовної характеристики, що призводить до різного його тлумачення у судовій практиці. Також, слід зазначити, що Основний Закон України не

визначає різниці між правами, свободами та інтересами і цим самим закріплює загально визнаний принцип невід'ємності цих категорій [4].

Слід зазначити, що у національному законодавстві відсутнє визначення поняття "державний інтерес". У Філософському енциклопедичному словнику вказується, що термін "державний інтерес" був введений Макіавеллі і Ришельє для захисту так званої реальної політики [5, с. 98].

Інтерес у праві виступає як реальна спонукаюча причина, що обумовлює мотивацію поведінки згідно або всупереч правилам, що містяться в юридичних нормах, спрямованих на впорядкування суспільних відносин [6, с. 36].

Вінник О. М. стверджує, що інтерес не має захисних властивостей і не може мати – він є об'єктом, а не засобом захисту [7, с. 400].

Субочев В. В. вважає, що термін «інтерес» стоїть поряд з терміном «право». Сполучники «і» або «та», що стоять між такими термінами, є з'єднуючими, а тому, з точки зору лінгвістики, такі поняття є однорідними [8, с. 54-55]. Проте у багатьох нормативно-правових актах між термінами «право» та інтерес є сполучник «або». Аналізуючи таку позицію законодавця, можна зробити висновок, що інтерес виступає окремим об'єктом захисту, тобто у разі порушення інтересів можна звернутися до компетентних органів за захистом. Такої ж позиції дотримується Конституційний суд України у справі про охоронюваний законом інтерес, а саме КСУ зазначає, що поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається у частині 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України та інших законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям "право" (інтерес у вузькому розумінні цього слова), означає правовий феномен, який:

- а) виходить за межі змісту суб'єктивного права;
- б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони;
- в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб;
- г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загально визнаним принципам права;
- д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом;
- є) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом.

Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним.

Системний аналіз, який провів Конституційний Суд України, свідчить, що поняття "охоронюваний законом інтерес" у всіх випадках вживання його у законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям "право" має один і той же зміст. У рішенні (пункт 3.6.) КСУ надає пояснення логічно-смысловому зв'язку між вищезазначеними поняттями: «і те, й інше опосередковується об'єктивним правом, гарантується і охороняється державою тощо». Зокрема, і суб'єктивне право, і пов'язаний з ним інтерес є дозволами. Але перше поняття є особливим дозволом, тобто дозволом, що відображається у відомій формулі: "Дозволено все, що передбачено у законі", а друге – простим дозволом, тобто дозволом, до якого можна застосовувати не менш відоме правило: "Дозволено все, що не забороняється законом". Інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Законний інтерес відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже – й не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість. Це прагнення у межах сфери правового регулювання до користування якимсь конкретним

матеріальним або нематеріальним благом. Відмінність такого блага від блага, яке охоплюється змістом суб'єктивного права, полягає в тому, що користування благом, на яке особа має право, визначається можливістю в рамках закону, а до якого має законний інтерес – без вимог певних дій від інших осіб або чітко встановлених меж поведінки [4].

Нохрина М. Л. вважає, що категорія «законні інтереси» є достатньо специфічним феноменом правової системи суспільства, який дійсно важкий для його правильного, об'єктивного та адекватного юридичного сприйняття. За звичним нам словосполученням «права та законні інтереси» приховуються два значущих інститута, які об'єднуються лише в реченнях, насправді мають різну юридичну сутність [9, с. 182]. Проаналізувавши норми національного законодавства, в яких закріплені права та інтереси, можна дійти висновку, що використання категорії «права та інтереси» – характерно для фізичних, юридичних осіб та інших учасників правовідносин, стосовно держави – як правило, використовується поняття «інтереси», виняток – «корпоративні права держави». Яскравим прикладом цього є частина 6 статті 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»: суб'єктами, які беруть участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках – у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції, у міжнародному співробітництві в цій сфері, є:

- 1) уповноважені підрозділи органів державної влади;
- 2) місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування;
- 3) підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові та службові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за згодою [10].

В адміністративно-командній економіці існує жорстка ієрархія інтересів: інтереси держави мають пріоритет перед регіональними, регіональні – перед колективними, колективні – перед особистими. Засобом забезпечення субординації інтересів було централізоване директивне планування економіки. Проте в реальній дійсності абсолютизація суспільного інтересу призвела до абсолютизації державного інтересу. Звідси, по-перше, підпорядковане, другорядне значення особистого інтересу в адміністративно-командній економіці призвело до серйозних збоїв в економіці і пригальмувала її розвиток:

- 1) позбавило людину економічних стимулів до праці;
- 2) зумовило ігнорування особистих інтересів працівників, економічну залежність їх від держави;
- 3) призвело до деформації уявлень про шляхи реалізації особистого інтересу (значна частина членів суспільства вбачала їх не в особистій ефективній праці, а в перерозподілі суспільного продукту) [11, с. 565].

По-друге, процес ототожнення суспільного інтересу з державним, а останнього – з груповим інтересом правлячої еліти партійно-державної бюрократії створив умови для першочергового задоволення саме останнього інтересу. Фактичне ж підпорядкування особистих інтересів працівників інтересам партійно-державної бюрократії обумовило специфічну експлуатацію останньою більшістю членів суспільства.

Економічний монополізм, недосконалість законодавства, ігнорування вже діючих законів створюють умови для задоволення особистих інтересів незначної частини суспільства методами, що суперечать інтересам більшості.

З іншого боку, держава стримує розвиток особистого інтересу, перетворення його на головний стимул економічної діяльності. Внаслідок цього інтереси часто реалізуються у сфері так званої «тіньової політики» [12, с. 141].

Суб'єктивні права і державні інтереси існують, багато в чому, завдяки діалектиці інтересів особистості, суспільства і держави, будучи своєрідними формами їх розвитку і, одночасно, правовими способами реалізації, будучи засобом задоволення визначеної потреби. У той же час, і та, і інша категорії – це різні способи правового забезпечення інтересів особистості, відмінності яких не залежать від природи та виду самого інтересу [8, с. 141].

Слід погодитися з О.В. Малько, що інтереси, як і суб'єктивне право, наділене якостями правової можливості [13, с. 57].

Відмінність між охоронюваним законом інтересом та суб'єктивним правом полягає також і в тому, що суб'єктивне право є не просто можливістю діяти певним чином, а саме такою можливістю, що має забезпечення кореспондуючими обов'язками. В свою чергу, охоронюваний законом інтерес такого забезпечення не має [14, с. 45].

Малеїн Н. С. вважає малопереконливим "пояснення незакріплених багатьох інтересів у конкретних нормах "нездатністю" держави охопити всю їх різноманітність. Такий якісний критерій розмежування розглянутих понять, згідно з яким в суб'єктивних правах закріплюються найбільш суттєві і суспільно значущі інтереси» [15, с. 30–31].

Тому й існують інтереси, які пробивають собі дорогу в законодавчу матерію, жадають свого визнання в об'єктивному і суб'єктивному праві, лобіюють право на своє існування в захищеному державою, гарантованому вигляді.

Національне законодавство представляє собою величезний масив нормативного матеріалу, який регулює різноманітні соціальні процеси. Інтереси ж, які безпосередньо не отримали законодавчого закріплення в нормах права, можуть відповідати духу і принципам вже існуючого права та відображатися за аналогією.

Стосовно цього моменту, слід погодитися з О. В. Малько, який стверджує, що надмірна конкретизація і детальне утрирування наведених положень навряд чи буде доцільним, бо може призвести до трактування законних інтересів як якоїсь ущербної категорії. Насправді ні про яку неповноцінність розглянутого інституту не може йти мови, оскільки законні інтереси поряд із суб'єктивними правами "сам законодавець відносить до об'єктів правової охорони" крім того, ранжувати значущі елементи правової системи за ступенем важливості лише в залежності від того, в якій мірі законодавець визнає за ними здатність відбивати суспільно важливі і визнані прагнення, навряд чи вірно [13, с. 30–31].

Слід погодитися з точкою зору Н. І. Матузова, згідно з якою законний інтерес – це юридично значимий інтерес, заснований на законі, що впливає з нього, схвалюваний і захищається ним, хоча і не закріплений у конкретних правових нормах [16, с. 119].

Таким чином, підсумовуючи, можна зробити наступні висновки:

1. «Державні інтереси» та «суб'єктивні права» є різними за своєю сутністю, змістом і виступають окремими об'єктами захисту.
2. Інтереси держави виходять за межі змісту суб'єктивного права.
3. Суб'єктивні права і державні інтереси існують завдяки взаємозв'язку інтересів особистості, суспільства, держави.
4. Відмінність між охоронюваним законом інтересу держави та суб'єктивним правом полягають в тому, що право є не просто можливістю діяти певним чином, що забезпечується кореспондуючими обов'язками. Державні інтереси такого забезпечення не мають.

5. Інтереси, на відміну від прав, не мають законодавчого закріплення, проте відповідають духу і принципам вже існуючого права.

6. Охоронювані законом інтереси держави регулюють ту сферу відносин, заглиблення в яку суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним. Таким чином, інтереси держави не можуть суперечити Конституції, законам України та загально визнаним принципам права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження складу осіб, уповноважених представляти інтереси держави у правліннях та наглядових радах фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 19-р // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 21.

2. Рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99 у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) // Офіційний вісник України. – 1999. – № 15. – Стор. 35.

3. Постанова Верховного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 7/22 (1/139/7) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>.

4. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) // Голос України. – 2005. – № 10.

5. Філософський енциклопедичний словник / За ред. Е.Ф. Губського, Г.В. Корабльова, В. А. Лутченко. – М.: БАО. – 2003. – 576 с.

6. Теория государства и права в схемах и определениях: учеб. пособие / К. С. Хахулина, В. А. Мальга, И. В. Стадник. – Донецк: Донбасс, – 2011. – 344 с.

7. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / О. М. Вінник. – К.: КНУ імені тараса Шевченка. – 2004. – 631 с.

8. Субочев В. В. Законные интересы: [монография] / В. В. Субочев; Саратовский филиал ин-та гос. и права РАН, Ред. А. В. Малько. – М.: Норма, 2011. – 495 с.

9. Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / Нохрина М.Л. – С.–Пб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 372 с.

10. Про засади запобігання і протидію корупції: Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI (із змін та доп. від 01.06.2012) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

11. Скрипнюк О. В. Соціальна правова держава в Україні: Проблеми теорії і практики: до 10-річчя незалежності України. – К.: Слово. – 2000. – 598 с.

12. Варич О. Г. Теоретико-правові аспекти взаємодії економічних інтересів держави і суспільства / О. Г. Варич // Правова держава: Щорічник наукових праць. – 2010. – Вип. 21. – С. 137–143.

13. Малько А. В. Законные интересы советских граждан: дисс. канд. юрид. наук / А. В. Малько. – Саратов, 1985. – 207 с.

14. Венедиктова І. В. Право на захист охоронюваного законом інтересу // Юридична Україна. – № 10. – 2011. – С. 43 – 47.

15. Малейн Н. С. Охраняемый законом интерес / Н. С. Малейн // Советское государство и право. – 1980. – № 1. – С. 33–51.

16. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 293 с.

УДК 343.9.01

ВЗГЛЯДИ М.Н. ГЕРНЕТА НА ДЕТЕРМИНАЦІЮ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕННЯ

Т. Евдокимова, В. В. Седнев

Резюме. В статье рассмотрены взгляды крупного отечественного криминолога конца XIX – начала XX века Михаила Николаевича Гернета на причинность преступного поведения. Проведено